

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО»

ОБЛАСНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кропивницький
2019

УДК 159.922.7

Ч 34

Чебоненко В.Ф., Снітко І.Ю. Психологічний супровід дітей старшого дошкільного віку/ В.Ф. Чебоненко, І.Ю. Снітко. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2019. – 44 с.

*Друкується за рішенням вченої ради
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
(від 19 березня 2019 року, протокол № 2)*

В методичних рекомендаціях розкрито теоретичні основи проблеми психологічної готовності дітей до школи, вікові особливості шести річних дітей. Викладена технологія роботи практичного психолога щодо соціально-психологічного супроводу шестирічних дітей на етапі вступу до школи. У додатках наведені методики, стимульний матеріал для проведення діагностичного мінімуму з визначення готовності дитини до навчання в школі.

Для працівників психологічної служби.

Рецензенти:

Горська Галина Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Гельбак Анжела Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки психології і корекційної освіти КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського».

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

© КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Основні напрями діяльності практичного психолога дошкільного навчального закладу.....	5
Особливості розвитку старшого дошкільника.....	12
Психологічний супровід старших дошкільників при вступі до закладу освіти.....	20
Додатки.....	37
Література.....	43

ВСТУП

Дитина старшого дошкільного віку, яка невдовзі буде вступати до школи, має бути зрілою у фізіологічній та соціально-психологічній сферах, вона має досягти певного рівня розумового й емоційно-вольового розвитку. Навчальна діяльність потребує певного запасу знань про навколишній світ, сформованості елементарних понять. Дитина повинна володіти розумовими операціями, вміти узагальнювати і диференціювати предмети і явища довкілля, уміти планувати свою діяльність і здійснювати самоконтроль.

Тому практичний психолог, який працює зі старшими дошкільниками, повинен якнайкраще підготувати їхню зустріч з новим світом – загадковим, бажаним, і, водночас, дуже непростим. Адже саме в початковій школі дитина вперше стане суб'єктом соціально-нормативної діяльності, коли виконувати слід не лише те, що треба, і саме так, як цього вимагають дорослі.

Методичні рекомендації не мають на меті розділити дітей на «готових» та «неготових» до навчання у школі, а виявити індивідуальні варіанти рівня розвитку відповідних психічних та фізичних структур, що повинно зробити педагогічну діяльність більш цілеспрямованою і толерантною.

I. Основні напрями діяльності практичного психолога дошкільного навчального закладу

У своїй діяльності практичний психолог дошкільного закладу керується Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, Етичним кодексом психолога, Положенням про психологічну службу системи освіти України, наказами, розпорядженнями і вказівками Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, відповідних органів управління освітою, міжнародними правовими актами, Загальною Декларацією прав дитини та Конвенцією прав дитини.

Метою діяльності працівників психологічної служби дошкільного навчального закладу є створення умов для розвитку дитини відповідно до вікових норм та їхніх індивідуальних особливостей. У дошкільному навчальному закладі практичний психолог спрямовує свою діяльність на попередження виникнення проблем розвитку дитини (порушення емоційно-вольової сфери, проблем взаємодій з однолітками, педагогічними працівниками, батьками; допомогу (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань її розвитку, навчання, соціалізації; психологічне забезпечення освітніх програм; допомогу педагогам, батькам у створенні необхідних умов для гармонійного розвитку дитини; формування психологічної культури учнів, батьків, педагогів.

Діяльність практичного психолога дошкільного закладу передбачає не лише використання різноманітних методів діагностичної, корекційно-розвивальної роботи з дітьми, але виступає як комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації.

Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі може здійснюватись у співпраці з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу: дітьми, батьками, педагогами та, у разі необхідності, суміжними спеціалістами (дефектологами, медиками тощо).

Психологічний супровід розвитку дитини у дошкільному навчальному закладі – це система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов для збереження і зміцнення здоров'я, успішного навчання і психологічного розвитку дитини в ситуаціях взаємодії з однолітками і дорослими в дошкільному навчальному закладі. Педагоги і батьки – активні учасники цього процесу. Вихователь використовує рекомендації практичного психолога, здійснює педагогічний супровід розвитку дитини, а батьки підтримують дитину, забезпечуючи їй емоційний комфорт, захист, любов.

Професійність і ефективність психологічного супроводу дитини залежить від організації роботи дошкільного закладу, використання інноваційних технологій, створення чіткої організації роботи психологічної служби в дошкільному закладі, відпрацювання моделі супроводу дитини у співпраці практичного психолога, вихователів і батьків.

Психологічною передумовою створення цілісної системи супроводу є довірливі, проникнуті взаємоповагою та взаєморозумінням стосунки між адміністрацією, вихователями, батьками, вихованцями і практичним психологом.

Етапи залучення вихователів і батьків до системи психологічного супроводу повинні здійснюватися поступово:

- 1) руйнування усталених поглядів;
- 2) набуття необхідної психолого-педагогічної компетентності;
- 3) опанування системою супроводу, усвідомлення своєї ролі в ній та практична реалізація заходів.

За М. Р. Бітяноюю, в основі психологічного супроводу освітнього процесу лежить єдність чотирьох функцій:

- 1) діагностика сутності виникаючої проблеми;
- 2) інформація про сутність проблеми і шляхи її вирішення;
- 3) консультування на етапі прийняття рішення і вироблення плану подолання проблеми;
- 4) первинна допомога на етапі реалізації плану подолання проблеми.

Діяльність практичного психолога в рамках психологічного супроводу потребує:

- здійснення спільно з педагогами аналізу освітнього середовища з погляду тих можливостей, які воно пред'являє до психологічних можливостей і рівня розвитку дитини;
- визначення психологічних критеріїв ефективного навчання і розвитку дошкільників;
- розроблення і реалізації заходів, які сприяють успішному розвиткові дітей.

Основними напрямками діяльності практичного психолога дошкільного навчального закладу, які забезпечують вирішення завдань психологічного супроводу розвитку дитини, є діагностична, просвітницька, консультативна та корекційно-розвивальна діяльність.

Першим кроком у реалізації поставлених перед психологічною службою дошкільного навчального закладу завдань є психологічна діагностика, яка має на меті зібрати необхідні дані про розвиток дитини для того, щоб спланувати подальшу роботу з дитиною, педагогами, батьками.

Психологічна діагностика у дошкільному навчальному закладі

У плануванні та здійсненні цього напрямку роботи практичний психолог дошкільного навчального закладу керується Положенням про психологічну службу системи освіти України, Положенням про експертизу психологічного та соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах.

Психологічна діагностика дитини здійснюється за згодою батьків чи осіб, що їх замінюють, за такими напрямками:

- вивчення адаптації під час адаптації під час її протікання у дошкільному закладі;

- вивчення рівня розвитку пізнавальної сфери;
- вивчення особистості та емоційно-вольової сфери;
- вивчення комунікативної сфери;
- вивчення стилів сімейного виховання;
- вивчення інтересів, нахилів, здібностей;
- вивчення емоційних станів.

Обираючи методику дослідження, практичний психолог дошкільного навчального закладу обов'язково повинен звертати увагу на її відповідність віку дитини та меті діагностичного обстеження. Важливою умовою проведення діагностичного обстеження є емоційний стан дитини під час діагностики та створення доброзичливої атмосфери, налагодження контакту психолога з дитиною.

За результатами психодіагностичних досліджень, практичний психолог зобов'язаний вести відповідну документацію і статистичну звітність: протоколи діагностичних досліджень, аналітичні довідки, індивідуальні картки психологічного супроводу дитини.

Корекційно-розвивальна робота психолога дошкільного навчального закладу здійснюється з метою відновлення цілісності особистості, балансу психодинамічних сил, гармонізації внутрішнього світу та модифікацію поведінки дитини засобами збагачення і зміни соціального середовища або навчання нових форм поведінки. Розвивальна і корекційна робота мають розгортатися як процес впливу на особистість дитини в цілому відповідно до таких принципів:

- *єдність діагностики і корекції* – цей принцип реалізується у трьох аспектах: по-перше, корекційній роботі передують діагностика; по-друге, в процесі корекції йде уточнення діагнозу; по-третє, корекційна робота потребує постійної оцінки її ефективності, критерієм якої є ті зміни, які відбуваються у психіці дитини;
- *діяльнісний принцип* – головним засобом корекційно-розвивального впливу є організація активної діяльності дитини у співпраці з дорослим;
- *психокорекція проводиться у зоні найближчого розвитку*, оскільки робота з дитиною за межами цієї зони (за Л. С. Виготським) не матиме корекційного ефекту;
- *спрямованість корекційної роботи «згори донизу»*, тобто, на створення оптимальних умов для розвитку вищих психічних функцій, за рахунок яких будуть компенсовані недоліки елементарних психічних процесів (наприклад, для подолання вад механічної пам'яті необхідно розвивати мовлення, мислення, логічну пам'ять; для корекції недоліків уваги практичний психолог удосконалює регулюючу функцію мовлення дитини, самоконтроль);
- *принцип нормативності*, зміст якого полягає в орієнтації на еталон розвитку на певному віковому етапі. Тобто, в результаті корекції дитина має досягти такого рівня розвитку, який відповідає її віку;
- *врахування в корекційній практиці системності розвитку* – усі особистісні якості, психічні функції тісно взаємопов'язані між собою. Тому

недоліки однієї з них призводять до недостатності інших. Корекція має бути спрямована на усунення причини відхилень у розвитку;

– *принцип «заміщуючого онтогенезу»* – корекційна робота має починатись від тієї «точки», після якої почалось відхилення від ідеальної програми розвитку. Дуже важливо, щоб корекція розвитку мала *випереджаючий характер*, була спрямована не на тренування й удосконалення того, що вже досягнуто дитиною, а на активне формування того, що планується досягнути у найближчій перспективі відповідно до законів вікового розвитку і становлення індивідуальності;

– *принцип наступності* – кожне корекційно-розвивальне заняття має вміщувати завдання для самостійного виконання, які на попередньому етапі виконувалися за допомогою практичного психолога. Якщо на попередньому занятті дитина не впоралася з певним завданням, на наступному пропонується його спрощений варіант;

– *урахування індивідуально-психологічних особливостей дитини*, її інтересів, здібностей, якостей характеру, соціальної ситуації розвитку тощо.

Дитина обов'язково має одержувати задоволення від корекційно-розвивальних занять. Це забезпечується завдяки тому, що практичний психолог має використовувати цікаві для дитини види завдань; створювати такі умови, за яких дитина досягає успіху, отримує задоволення від подолання труднощів; виявляти емпатію, приймати дитину такою, яка вона є, не оцінюючи її.

Механізми колекційного впливу залежать від причин, що зумовили відхилення у психічному розвитку дитини. Якщо недостатня сформованість окремої психічної функції зумовлена локальним пошкодженням кори головного мозку, то для відновлення цієї функції необхідно «обійти ушкоджену ділянку», сформувані необхідні операції іншим шляхом, з опорою на збережені психічні процеси.

Іншою причиною наявності вад психіки може бути відсутність необхідних соціальних умов її розвитку або неврахування індивідуальних особливостей дитини. За сприятливих умов психічні процеси формуються у дитини спонтанно, завдяки наслідуванню дорослих і узагальненню досвіду. Через інертність нервових процесів, або порушення динаміки їхнього перебігу (переважання збудження чи гальмування), або через відсутність сприятливих умов психічні функції формуються неправильно, поверхнево. У цьому випадку, щоб відновити ушкоджену функцію, необхідно провести дитину через весь процес її формування.

Практичний психолог дошкільного навчального закладу у своїй роботі може застосовувати різні методи та техніки корекції. Рекомендуємо використовувати ігротерапію, різні напрями арттерапії, дидактичні та рухливі ігри тощо.

Розробляючи корекційну програму, слід відрізнити труднощі, що виникають у дитини через порушення та відхилення у розвитку, від проблем, пов'язаних з надмірними вимогами з боку батьків або педагогів до дітей без урахування психологічних особливостей віку, можливих індивідуальних варіантів проживання цього віку тією чи іншою дитиною.

На основі психологічного діагнозу складається корекційно-розвивальна програма, яка містить мету, напрями корекції, психологічні механізми допомоги, у ній також зазначається кількість занять, їхня частота та тривалість одного заняття, перераховуються методи та прийоми, які будуть використовуватися, визначається форма занять.

Корекційно-розвивальні заняття можуть проводитися в індивідуальній або груповій формі. Вибір форми занять залежить від мети. Так, наприклад, якщо об'єктом корекційного впливу є навички спілкування з однолітками, то більш ефективною, очевидно, буде групова форма. А корекцію вад пізнавальних процесів зручно проводити індивідуально. Крім того, при певних медичних та психологічних діагнозах (аутизм, грубе порушення поведінки тощо) існують протипоказання до групової форми занять. Кількість учнів у корекційній групі не повинна перевищувати п'ять осіб. Тільки за такої умови практичний психолог може виразно усвідомлювати все, що відбувається у психіці кожної дитини.

У корекційно-розвивальній роботі практичного психолога можна умовно виділити кілька взаємопов'язаних етапів:

1. Діагностичний, який містить наступні види діяльності:

- вивчення запиту;
- первинне формулювання психологічної проблеми;
- висування гіпотез стосовно причини психологічної проблеми;
- комплексна психологічна діагностика особистості;
- визначення чинників, які пов'язані з указаною проблемою або зумовлюють її появу;
- формулювання психологічного діагнозу з обов'язковим визначенням прогнозу подальшого розвитку особистості;
- розроблення корекційно-розвивальної програми.

2. Установчий, передбачає такі важливі моменти діяльності психолога:

- створення сприятливого психологічного клімату;
- формування довіри дитини до психолога та позитивного ставлення до методів корекційного впливу;
- створення активної настанови дитини на діяльність під час корекційно-розвивальних занять;
- формування мотивів дитини.

3. Корекційний (виконання корекційно-розвивальної програми):

- проведення занять із дітьми відповідно до корекційно-розвивальної програми;
- контроль за динамікою корекційно-розвивальної роботи;
- надання батькам зворотнього зв'язку про хід корекційної роботи;
- оцінка ефективності корекції.
- оцінка результативності корекційно-розвивальної програми з огляду на досягнення запланованої мети;
- складання рекомендацій щодо виховання й навчання дітей, спрямованих на закріплення позитивних результатів корекційної роботи.

Інформація щодо корекційно-розвивальної роботи (програма, відвідування занять, результати та особливості поведінки дитини на заняттях) фіксуються в журналі корекційно-розвивальної роботи.

Практичний психолог, здійснюючи корекційну роботу з дитиною, домагається певних змін у поведінці дитини в умовах особистісного спілкування. Проте, чи будуть ці зміни актуалізовані в реальному житті дитини, залежить як від самої дитини, так і від того, наскільки оточення (батьки, вихователі) готові помітити, підтримати і прийняти ті позитивні зрушення, які поступово з'являються у поведінці дитини.

Просвітницька робота. Важливим напрямом роботи практичного психолога дошкільного навчального закладу є психологічна просвіта педагогів, батьків. Для реалізації даного напрямку діяльності рекомендуємо використовувати різноманітні форми роботи: засідання психолого-педагогічного клубу, випуск психологічної газети закладу, виступи на педрадах, батьківських зборах, «круглих столах», психолого-педагогічних консилиумах, лекціях з проблем виховання дітей дошкільного віку тощо.

Зміст просвітницької роботи практичного психолога у дошкільному закладі освіти великою мірою визначається віком дітей. Адже для кожного віку є свої характерні особливості та проблеми психічного розвитку, які вимагають уваги з метою попередження їх загострення. Так, практичний психолог дошкільного навчального закладу, здійснюючи просвітницьку роботу з вихователями та батьками, обов'язково має акцентувати їхню увагу на важливості урахування психологічних новоутворень дошкільного віку та їхній вплив на подальший розвиток дитини.

Орієнтовна тематика:

- 1) вікові особливості дошкільника;
- 2) психологічні основи забезпечення гармонійного розвитку дітей;
- 3) особливості адаптації дітей до дошкільного закладу;
- 4) підготовка дитини до навчання у школі;
- 5) психологічні основи спілкування з батьками.

Консультування (індивідуальне, групове), здійснюється, як правило, за заявленими проблемами як з педагогами, так і з батьками. Під психологічним консультуванням зазвичай мається на увазі сукупність процедур, направлених на допомогу людині у вирішенні проблем і ухваленні рішень щодо професійної кар'єри, одруження, сім'ї, вдосконалення особистості та міжособистісних стосунків.

Можна виділити основні положення в підході до консультування:

- 1) консультування допомагає людині обирати і діяти на власний розсуд;
- 2) консультування допомагає навчатися новій поведінці;
- 3) консультування сприяє розвитку особистості;
- 4) у консультуванні акцентується відповідальність клієнта, тобто визнається, що незалежний, відповідальний індивід здатний у відповідних обставинах ухвалювати самостійні рішення, а консультант створює умови, які заохочують вольову поведінку клієнта.

Індивідуальні консультації – це вид психологічної допомоги, направлений на вирішення різного роду психологічних проблем. Основним засобом дії є бесіда, під час якої психолог допомагає клієнту зрозуміти дійсні причини проблем, а також сформувані успішні стратегії подальшої поведінки.

На сімейних консультаціях проблеми розглядаються як результат порушення взаємодії членів сім'ї, тому на них клієнт розглядається не тільки як окрема особа, але і як частина своєї сімейної системи.

Консультації практичного психолога дошкільного навчального закладу з питань виховання дітей мають на меті допомогти батькам краще зрозуміти причини особливостей поведінки власної дитини, знайти з нею спільну мову, зрозуміти її потреби і вирішити конфліктні ситуації, навчитися підтримувати дитину у складних життєвих ситуаціях.

Поряд з основними напрямками діяльності практичний психолог у дошкільному навчальному закладі має володіти такими напрямками роботи як прогностика, реабілітація та профілактика.

Реабілітація – надання психолого-педагогічної допомоги вихованцям, які перебувають у кризовій ситуації (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності.

Прогностика – розроблення і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямів індивідуального розвитку вихованців, визначення тенденцій розвитку груп та міжгрупових стосунків.

Профілактика – це один з напрямів діяльності, що дозволяє своєчасно попередити відхилення у психофізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігти конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі. Особливість профілактичної діяльності працівника психологічної служби з дітьми дошкільного віку полягає в опосередкованості впливу на дитину через батьків і вихователів.

Практичний психолог на рівні свого професіоналізму повинен бути озброєний знанням «що робити?» (специфіка професійних завдань), «яким чином?» (рівень технологічної оснащеності фахівця, форми організації роботи, рефлексія результатів процесу здійснення супроводу), «на яких підставах?» (система базових уявлень) і «заради чого?» (система початкових професійних цінностей і цілей). Це передбачає, що практичний психолог дошкільного закладу не тільки повинен володіти методиками діагностики, консультування, корекції, але й мати здатність до системного аналізу проблемних ситуацій, програмування і планування діяльності, спрямованої на їх вирішення, організації в цих цілях учасників освітнього процесу (дитина, однолітки, батьки, педагоги, адміністрація).

II. Особливості розвитку старшого дошкільника

Образне мислення

Перш ніж розглянути особливості образного мислення, слід хоча б декілька слів сказати про етапи розвитку мислення взагалі. Вважають, що основою розвитку мислення є формування вдосконалення мисленневих дій.

У дошкільному віці оволодіння цими діями відбувається таким чином: спершу дитина діє у зовнішньому плані, оперуючи безпосередньо з предметами, змінюючи їхній стан чи властивості; потім відбувається інтеріоризація цих дій, тобто перехід їх у внутрішній план і перетворення у дії мисленневі. При цьому мисленневі дії дитини набирають або форму дії з образами, або форму дії зі знаками (словами, числами тощо).

Розрізняють три форми мисленневої діяльності:

- наочно-дієву;
- образну;
- словесно-логічну.

Мислення – це активний пошук зв'язків і відношень між різними подіями, явищами, предметами. Спрямованість на відображення зв'язків і відношень, які не спостерігаються прямо (наприклад, причинно-наслідкових тощо) на виділення в предметах і явищах суттєвого, важливого і несуттєвого, неважливого, а також загального і окремого відрізняє мислення від інших пізнавальних процесів.

Наочно-дієве мислення – це виділення зв'язків і відношень шляхом реальної дії з предметами. Цей вид мислення є первинним і, у порівнянні з іншими видами мислення, значно переважає у дітей 4-5 років.

Дитина 5-7 років вдається до цього виду мислення, як правило, тоді, коли перед нею постає завдання, для виконання якого у неї немає досвіду і знань, або ж їх дуже мало. В інших випадках починають домінувати дії з образами.

Діючи з образами подумки, дитина уявляє собі реальну дію з предметами та її результат, і таким чином виконує завдання, яке постало перед нею.

Забезпечує цей процес образне мислення. У 6-7 років дитина все більше починає діяти зі знаками. Такі дії вимагають відволікатися від реальних предметів. Як замітники цих предметів використовуються слова і числа.

Мислення, яке оперує знаками, називається *логічним мисленням*. Яке мислення важливіше – образне чи логічне? Однозначно відповісти на це питання неможливо. Це залежить від багатьох факторів. Наприклад, від умов завдання, яке потрібно виконати, чи від ситуації, в якій знаходиться людина. Так, образне мислення є більш ефективним у тих випадках, коли суттєві властивості предмета чи явища можна собі уявити, побачити внутрішнім зором. Проте коли ці властивості є прихованими, і уявити їх неможливо, але можна позначити словами чи іншими знаками, без логічного мислення не обійтися.

Основний наголос у тренуванні мислення дитини 5-6 років слід робити на розвиток образного мислення, оскільки, як показують експериментальні дані, успішність навчання залежить саме від його ефективності. Високий рівень розвитку логічного мислення сам по собі ще не гарантує такого успіху.

Що саме потрібно розвивати?

Образне мислення – основний вид мислення дітей 5-6-річного віку. І, як свідчать дослідження психологів, вже в цьому віці за допомогою спеціального тренування діти можуть оволодіти багатьма можливостями, пов'язаними з цим видом мислення. Наприклад, вони можуть навчитися подумки перетворювати образи реальних предметів, будувати наочні моделі (на зразок схем), які відображають суттєві властивості об'єктів або явищ, планувати свої дії подумки.

Щоб дитина навчилася всього цього, тренування образного мислення на цьому віковому етапі слід спрямовувати на розвиток наступних здатностей:

1. Здійснювати оперування образом подумки.

Оперування образами становить основу образного мислення. Що означає "оперувати образом"? Це означає здійснювати з ним різноманітні мисленнєві перетворення (дії), наприклад, такі як: поворот, перегрупування початкових елементів, розчленовування і з'єднування їх в єдине ціле та інші. Одночасно важливо, щоб образ не розпливався, не бліднів, не зникав і не спотворювався. Досягнути цього досить важко. Проте, незважаючи на складність, деякими із вказаних дій можуть оволодіти навіть п'ятирічні малюки. Правда, для цього потрібне спеціальне тренування.

2. Орієнтуватися в просторі з допомогою простої план-схеми, а також самостійно її створювати.

Необхідність орієнтуватися в просторі виникає у людини від моменту народження, і вирішує вона це завдання за допомогою просторового мислення (просторове мислення – різновид образного). Здатність орієнтуватися у просторі в своєму розвитку проходить через два основних етапи: перший – це безпосереднє орієнтування у просторі, яке здійснюється на рівні сприйняття; другий – опосередковане, що спирається на просторові уявлення. У 5 років дитина вже досить непогано орієнтується у реальному просторі. У зв'язку з цим все актуальнішим стає формування у неї просторових уявлень. Формування таких уявлень передбачає перш за все розвиток уміння будувати елементарні схематизовані образи простору і застосовувати їх у реальній ситуації.

3. «Читати» і створювати прості схематичні зображення різноманітних об'єктів.

Реальний предмет (чи інший об'єкт) завжди більш інформативний, ніж його образ. Але, на відміну від предмета, його образ динамічніший і оперативніший; він є наочним, узагальненим і схематизованим відображенням цього предмета; виділяє в ньому зміст, важливий з погляду виконання того чи іншого пізнавального або практичного завдання. Саме тому дії образного мислення часто характеризують як дії для побудови і застосування схематизованих образів, які відображають зв'язки і відношення реальних об'єктів. Тренування образного мислення дітей 5-6 років обов'язково повинне містити вправи на розвиток таких дій. Наприклад, у цьому віці дитина вже може навчитися орієнтуватися у схематичному зображенні простого за формою предмета, пози людини, невеликого літературного твору, а також спроможна набути елементарні навички самостійного створення таких зображень.

4. Планувати свої дії подумки.

На певному етапі розвитку образного мислення у дитини виникає ще одна важлива здатність – здатність планувати свої дії подумки. Завдяки цій здатності у неї з'являється можливість попередньо уявити те, що вона отримає внаслідок своїх зусиль, тобто можливість мати образ майбутнього результату, образ того, що реально ще не існує, що неможливо сприйняти. Окрім того, ця здатність відкриває нові можливості для планування різних шляхів досягнення мети, для вивчення й вибору різних способів виконання завдання.

Адже, оперуючи предметами подумки, уявляючи різні варіанти їх можливих перетворень, можна швидше прийти до правильного рішення, ніж виконуючи реальні дії. Особливо в ситуаціях, коли можливості виконання таких дій обмежені. Сенситивним (найбільш інтенсивним) періодом для розвитку здатності діяти подумки вважають молодший шкільний вік, коли формуються навички навчальної діяльності. Проте основи розвитку цієї здатності важливо закладати ще задовго до початку навчання у школі.

Тренування логічного мислення

Логічне мислення формується на основі наочно-образного і є вищою стадією розвитку мислення взагалі. Процес досягнення цієї стадії доволі тривалий і складний. Пояснюється це тим, що повноцінний розвиток логічного мислення вимагає не лише високої розумової активності, але й передбачає наявність у людини певної суми знань про спільні і суттєві ознаки предметів та явищ навколишнього світу. Дослідження психологів свідчать про те, що лише на 14 році життя дитина досягає стадії формально-логічних операцій, після чого її мислення стає все більш схожим на мислення дорослої людини.

Проте основи розвитку логічного мислення закладаються ще в дошкільному дитинстві. Вже у 5-7 років дитина здатна оволодіти на елементарному рівні такими способами логічного мислення як порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація і змістове співвідношення. Тому у цьому віці дітей вже можна навчати цих способів.

Як навчити дитину порівнювати?

Спершу спробуємо визначити, що таке порівняння. У психологічній літературі порівнянням називають особливий спосіб мислення, спрямований на виявлення ознак подібності й відмінності між предметами та явищами. До 5-6 років дитина вже вміє порівнювати різні предмети між собою, але робить це, як правило, на основі лише декількох ознак (наприклад, форми, кольору та деяких інших). При цьому виокремлення цих ознак має, швидше, випадковий характер, а всебічний аналіз об'єкта ще не проводиться. І завдання навчити дошкільнят цього способу полягає, насамперед, у тому, щоб зробити процес порівняння більш усвідомленим і керованим.

**Навчаючись способу порівняння,
дитина повинна оволодіти такими вміннями:**

1. *Виділяти ознаки об'єкта на основі співставлення його з іншим об'єктом.* З багатьох властивостей і ознак, що характерні для різних предметів, діти 5-7 років зазвичай виділяють не більше 2-3. Щоб дитина змогла побачити усе різноманіття властивостей, вона повинна навчитися аналізувати предмет з різних боків, порівняти цей предмет з іншим предметом, який має індивідуальні властивості. Для цього спершу слід добирати для порівняння такі предмети, властивості яких було б легко помітити і зрозуміти. Потім важливо поступово показувати дитині «приховані» властивості цих предметів і вчити її називати їх.

2. *Визначати спільні й відмінні ознаки порівнюваних об'єктів.* Важливо навчити дитину не лише виділяти ознаки і властивості різноманітних предметів, але й визначати, які з них є спільними для порівнюваних предметів, а за якими ці предмети відрізняються один від одного. Для цього спершу слід навчити дитину вмінню проводити порівняльний аналіз вказаних властивостей і знаходити у них відмінності. І лише після цього можна переходити до спільних властивостей. При цьому важливо навчити дитину бачити спільні властивості як двох предметів, так і кількох.

3. *Відрізнити важливі і неважливі ознаки об'єкта.* Крім спільних і відмінних ознак предмета потрібно навчити дитину відрізнити суттєві, важливі властивості й ознаки від несуттєвих, другорядних. Починати таке навчання слід з демонстрування різниці між суттєвою ознакою і несуттєвою. Для цього можна використовувати завдання з наочним матеріалом, у яких суттєва ознака попередньо задана чи знаходиться немов на поверхні. Наприклад, два різних фруктових дерева можуть бути «схожими» одне на одне або відрізнитися за дуже багатьма властивостями: формою, величиною, плодами, які на них ростуть. Але у всіх цих дерев залишається незмінною одна ознака: на них ростуть фрукти. Це і дозволяє називати їх фруктовими деревами. Якщо взяти іншу частину дерева, наприклад, листя чи колір кори, то наявність такої ознаки ще не є достатньою для того, щоб визначити, чи справді це дерево фруктове. З цього можна зробити висновок, що якщо змінювати «несуттєві» ознаки, предмет однаково буде відноситися до того самого поняття, а якщо змінити «суттєву» ознаку, предмет стане іншим.

Крім того, важливо показати на простих прикладах, як співвідносяться між собою поняття «спільна» ознака і «суттєва» ознака. Зверніть увагу малюка на те, що «спільна» ознака не завжди є «суттєвою», але «суттєва» – завжди «спільна».

Наприклад, покажіть дитині два предмети, у яких «спільною», але «несуттєвою» ознакою є форма, а «спільною» і «суттєвою» – колір.

Оволодіння вмінням знаходити суттєві ознаки об'єкта є важливою передумовою формування здатності узагальнювати.

Навчання способів «узагальнення» і «класифікації»

Класифікація – це вміння подумки поділяти предмети на класи за їхніми найбільш суттєвими ознаками.

Для проведення класифікації необхідно вміти аналізувати матеріал, співвідносити один з одним окремі його елементи, знаходити в них спільні ознаки, узагальнювати, розподіляти предмети на групи на основі виділених в них і відображених у слові – назві групи – спільних ознак.

Оволодіти способами узагальнення та класифікації у повному обсязі дошкільнята поки що неспроможні. Їм ще важко буде засвоїти необхідні для цього елементи формальної логіки. Проте деяких умінь, необхідних для оволодіння цими способами логічного мислення, навчити їх можна.

Наприклад, у дитини можна сформувати такі вміння:

1. Відносити конкретний об'єкт до заданого дорослим класу і, навпаки, конкретизувати задане дорослим загальне поняття через окремі (дія віднесення).

Для того, щоб віднести конкретний об'єкт до заданого дорослим класу (наприклад, чашку – до класу «посуд») чи конкретизувати задане дорослим загальне поняття через окремі (наприклад, "взуття" – це чобітки, черевики, сандалі, тапки) дитина повинна знати узагальнюючі слова. Лише за цієї умови можливо зробити узагальнення і провести подальшу класифікацію. З такими словами вона знайомиться зазвичай у процесі спілкування з дорослими під час бесід, читання дитячої літератури, виконання різноманітних доручень, а також безпосередньо в ігровій діяльності. Ще ефективнішим методом є спеціально організовані заняття, під час яких дітям даються узагальнені назви, що відповідають їх рівневі знань і життєвих уявлень. Найважчими для дітей 5-7 років є такі узагальнюючі слова: взуття, комахи, меблі, фрукти, інструменти, транспорт, дерева, зброя, місяці року та низка інших. Оскільки пасивний словник дитини ширший, ніж активний, дитина може розуміти ці слова, але не вживати у своєму мовленні.

2. Групувати об'єкти на основі самостійно знайдених спільних ознак і позначати утворену групу словом (дії узагальнення і позначення).

Це вміння розвивається, проходячи через кілька етапів. Спершу дитина об'єднує предмети в одну групу, але назвати утворену групу не може, оскільки недостатньо добре усвідомлює спільні ознаки цих предметів. На наступному етапі дитина вже робить спроби позначити об'єднані предмети, але замість родового слова використовує назву одного з предметів групи (яблуко, груша, слива – «яблука») чи вказує на дію, яку може робити предмет, або на те, як можна діяти з цим предметом (диван, крісло, стіл — «сидіти»).

Основна проблема цього етапу – невміння виділяти спільні ознаки і позначати їх узагальнюючим словом. Третій етап відрізняється від попереднього тим, що на ньому дитина вже вживає узагальнену назву для позначення групи як одного цілого. Проте, як і на попередньому етапі, називання групи узагальнюючим словом відбувається лише після реально проведеного групування предметів. Найважливішим є четвертий, завершальний етап, на якому формується так зване «випереджуюче узагальнення». На цьому

етапі дитина ще до проведення групування предметів може позначити їх родовим поняттям. Оволодіння випереджуючим словесним узагальненням сприяє розвиткові вміння здійснювати групування подумки.

3. Розподіляти об'єкти за класами (дія класифікації).

На відміну від узагальнення, класифікація, крім тих дій, які вже «розглядалися, передбачає проведення розподілу об'єктів за класами (чи предметів на групи). Такий розподіл завжди має відносний характер, оскільки багато об'єктів, завдяки своїй складності, не можуть бути зараховані лише до якогось одного класу. Все залежить від того, на основі чого проводиться класифікація. Основою для класифікації є ознака, за якою певна велика кількість предметів поділяється на класи. Одні й ті ж предмети можна класифікувати по-різному, залежно від того, яка ознака покладена в основу класифікації (наприклад, у грі «Універсальний магазин» такою основою може стати вид «товару» – фрукти, овочі тощо; а якщо за основу взяти іншу ознаку, скажімо, колір чи ціну «товару», то його кінцевий розподіл матиме зовсім інший вигляд).

Під час тренування здібностей щодо класифікації важливо також вміти співвідносити поняття різного ступеню узагальнення. Окремі об'єкти можуть бути об'єднані поняттям другого ступеню узагальнення (наприклад, окунь, карась, щука – риби), а це поняття, в свою чергу, разом з іншими поняттями такого ж роду, може входити в поняття ще ширшого охоплення явищ – в поняття третього ступеню узагальнення (наприклад, риби, птахи, звірі – тварини) тощо. Існують ще й інші правила проведення класифікації, але навчати їх бажано у трохи старшому віці.

Навчання способу «систематизація»

Що таке систематизація, і якими вміннями повинна оволодіти дитина, щоб навчитися систематизувати?

Систематизувати – означає приводити до системи, розміщувати об'єкти за певним порядком, встановлювати певну послідовність. Серіація – це впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності одної чи декількох ознак. Кожний елемент, включений у серіаційний ряд, перебуває в певних відношеннях із сусідніми елементами: вираженість в ньому ознаки, яка варіюється, одночасно більша, ніж в одному з них, і менша, ніж в іншому.

У 5-7 років дитина може оволодіти такими вміннями, необхідними для здійснення систематизації:

1. Знаходити закономірність розміщення об'єктів, впорядкованих за одною ознакою і розташованих в одному ряді.

Це вміння добре розвивається під час виконання завдань, в яких до вже впорядкованих об'єктів слід додати ще один, але такий, який би не порушив закономірності їхнього розміщення. Виконати завдання можна лише у тому випадку, коли вдається знайти цю закономірність. А щоб знайти її, дитина повинна уважно проаналізувати кожний об'єкт, включений в ряд, і знайти принцип чи ознаку, за якими кожний наступний об'єкт відрізняється від попереднього. Починати тренування краще з таких завдань, у яких необхідні

ознаки представлені наочно, щоб дитина могла виявити їх візуально. Такими ознаками можуть бути зміна кількості елементів об'єкта, зміна його кольору, форми тощо.

2. Впорядковувати об'єкти, розміщені в ряді за принципом випадковості.

Для розвитку цього вміння використовують складніші завдання. В них об'єкти пропонуються у невпорядкованому вигляді. Є два типи таких завдань. Перший передбачає розвиток уміння самостійно знаходити наочно представлену ознаку, за якою слід упорядковувати об'єкти. Тут важливо, щоб дитина навчилася на основі аналізу об'єктів знаходити найбільш суттєву ознаку, властиву кожному з них, але яка змінюється від об'єкта до об'єкта. Другий тип завдань спрямований на розвиток уміння оперувати абстрактними ознаками (на відміну від наочних). Такими ознаками можуть бути якість виконання тих чи інших дій, ступінь вираженості особистісних якостей (наприклад, кожний наступний малюк «стрибає краще, ніж попередній» чи «активніший, ніж попередній») та інші. І задавати їх слід у словесній формі, щоб дитина не мала можливості скористатися якоюсь зовнішньою опорою. У цьому випадку впорядкування об'єктів вона повинна проводити повністю подумки. Такі завдання дуже корисні не лише для розвитку логічного мислення, але й для розвитку здатності діяти подумки і для тренування оперативної пам'яті.

3. Знаходити закономірність розташування об'єктів, впорядкованих на основі двох чи більше ознак і розміщених у матриці.

Для розвитку цього вміння головне – навчити дитину враховувати під час пошуку закономірності одночасно декілька ознак. Для цієї мети використовують матрицю, у якій слід враховувати відношення між об'єктами не лише за горизонталлю, але й за вертикаллю. При цьому починати потрібно з простої матриці (2 на 2) і одної-двох ознак. Такими ознаками можуть бути зміна форми, кольору і просторового розміщення об'єкта, зміна кількості об'єктів, додавання чи віднімання частин об'єкта. Для успішного виконання цих завдань у дітей необхідно розвивати вміння узагальнювати ознаки об'єктів одного ряду і співставляти ці ознаки з узагальненими ознаками об'єктів другого ряду. Під час виконання цих операцій і здійснюється пошук вирішення задачі. Крім того, важливо звернути увагу на розвиток у дитини вміння обґрунтовувати своє рішення, доводити правильність чи помилковість цього рішення, висувати і перевіряти власні. Дуже корисне і самостійне складання найпростіших «матричних» задач. Такі заняття сприяють розвитку не лише логічного, але й творчого мислення.

Навчання способу «змістове співвідношення»

Коли дитина навчиться співвідносити, порівнювати предмети за їхніми зовнішніми ознаками, наприклад, за формою, кольором, величиною, можна переходити до навчання більш складної інтелектуальної дії – співвідношення предметів за змістом. Співвіднести предмети за змістом – означає знайти якісь зв'язки між ними. Краще, якщо ці зв'язки базуються на суттєвих) ознаках,

властивостях предметів і явищ. Проте важливо вміти спиратися і на другорядні, менш важливі властивості й ознаки.

Щоб знаходити ці зв'язки, потрібно порівнювати предмети між собою, звертаючи увагу на їхні функції, призначення, інші внутрішні властивості чи ознаки. Порівнювані предмети можуть мати зв'язки, засновані на різних типах відношень. Наприклад, це можуть бути зв'язки, засновані на відношеннях типу «частина-ціле» (колесо-машина, будинок-дах), на протилежності властивостей предметів чи явищ (наприклад, сіль-цукор, ніч і день тощо), на подібності чи приналежності до одного роду або виду (ложка-виделка, яблуко-груша) та інших типах відношень, навчання «змістового співвідношення» – це навчання вмінню швидко схоплювати (знаходити) такі відношення.

Послідовність навчання повинна бути такою:

1. Змістове співвідношення двох наочно представлених предметів («картинка-картинка»).

Спершу малюк повинен навчитися співвідносити за змістом предмети, які він безпосередньо сприймає. Так йому легше буде аналізувати їхні особливості, визначати їх призначення і функції. Для цього дитині пропонують самі предмети або їх зображення на картинках.

2. Співвідношення наочно представленого предмета з предметом, позначеним словом («картинка-слово»).

Співставлення предмета, зображеного на картинці, з предметом, представленим у вигляді слова, є для малюка завданням складнішим. Адже тут, щоб виконати завдання, дитина повинна чітко уявляти предмет, заданий у словесній формі. Цей етап навчання є якби перехідним до розвитку вміння знаходити змістові зв'язки між предметами і явищами, представленими лише словесно.

3. Змістове співвідношення предметів та явищ, представлених у вигляді слів («слово-слово»).

Слово може позначати якийсь предмет, його окрему властивість, явище природи і багато іншого. Спершу слід пропонувати завдання, в яких дитині за двома заданими словами потрібно знайти змістовий зв'язок між конкретними предметами. Пізніше для співставлення можна пропонувати все більш абстрактні поняття, які позначають властивості предметів, природні явища тощо. Одночасно важливо, щоб ці поняття були знайомі дитині.

III. Психологічний супровід старших дошкільників при вступі до закладу освіти

Комплекс методик являє собою докладне практичне керівництво до дії практичного психолога дошкільного, загальноосвітнього начального закладу.

Комплекс методик відповідає наступним вимогам:

- відповідність віковим психолого-фізіологічним особливостям 5-6-річної дитини (доступність, об'єм, наочність тощо);
- дослідженню підлягають основні психологічні новоутворення кризи семи років, необхідні для прийняття дитиною нового статусу – статусу молодшого школяра та успішного засвоєння навчальної програми. Проходження дитиною через кризу семи років – неодмінна умова вступу в молодший шкільний вік та формування учбової діяльності – ведучої у цьому віковому періоді;
- валідність психодіагностичних методик;
- інформативність результатів дослідження, що передбачає діагностику вихователів, батьків та самої дитини;
- зручність та доступність обробки методик, можливість використання методик практичними психологами різного кваліфікаційного рівня;
- зручність у використанні (стимульний матеріал, бланки для відповідей тощо);
- можливість застосування комплексу методик за наявності великої кількості дітей;
- методики спрямовані на виявлення та попередження можливих труднощів у навчанні протягом першого року;
- до переліку включено методики, спрямовані на виявлення біологічної зрілості дитини як важливого фактору готовності до систематичного навчання у школі.

Загальна структура та опис комплексу методик щодо визначення готовності дитини до школи

За можливістю, визначення психологічної готовності до школи слід проводити індивідуально. Зважаючи на особливості роботи практичних психологів у містах, де кількість дітей не дозволяє приділити достатньо часу для кожної дитини, деякі методики можна використовувати на уроках («Розфарбуй дерево», Тест Куглера). Для проведення методики «Малюнок людини» у групі, психолог втрачає можливість зібрати додаткову важливу інформацію.

Під час обстеження дітей важливо дотримуватися послідовності апробації методик, оскільки так можна отримати додаткові дані про працездатність дитини, а також врахувати необхідність адаптації дітей до обстеження і встановити період оптимальної працездатності для апробації «інтелектуальних» методик. Проте, психолог має зважати на особливості поведінки дитини на

перших хвиликах спілкування та по ходу визначити оптимальну послідовність проведення методик.

Послідовність проведення методик може бути наступна:

- 1) тест Куглера (3 хв.);
- 2) загальна обізнаність (2-3 хв.);
- 3) «Розфарбуй дерево» (3 хв.);
- 4) послідовність подій (10 хв.);
- 5) малюнок людини (8-10 хв.);
- 6) четвертий зайвий (10-15 хв.);
- 7) біологічна зрілість.

Крім того, з метою отримання різнопланової інформації, пропонується провести анкетування щодо даної проблеми серед вихователів та батьків.

Матеріали, необхідні для обстеження:

- 1) 1 аркуш із «заготовками» для тесту Куглера та методики «Розфарбуй дерево»;
- 2) 1 нелінований аркуш для проведення методики «Малюнок людини»;
- 3) 1 аркуш для оформлення індивідуальної картки;
- 4) комплект стимульного матеріалу для проведення методики «Четвертий зайвий»;
- 5) комплект стимульного матеріалу для проведення методики «Послідовність подій»;
- 6) простий олівець;
- 7) набір кольорових олівців.

Загальні вимоги до організації та проведення психодіагностичного обстеження 6-річної дитини:

- тривалість психологічного обстеження має становити 20-30 хвилин, оскільки діти такого віку зберігають оптимальний рівень розумової працездатності саме протягом цього часу. Можливе проведення діагностичної роботи у два етапи;

- на момент обстеження дітям має виповнитися не менше 5 років 6 місяців – вік, раніше якого не доцільно проводити запропоновану програму обстеження, яка, нагадуємо, спрямована на визначення психологічної готовності до школи;

- організація роботи за визначеним напрямком може бути зосереджена як протягом квітня-травня, так і починаючи з вересня, відслідковуючи дітей, які досягли віку 5 років 6 місяців;

- перевагу необхідно надавати індивідуальним формам діагностики, зважаючи на схильність дітей до наслідування. Під час проведення індивідуальної психодіагностики психолог має можливість отримати більш детальну інформацію;

- при групових формах роботи важливо, щоб за партою сиділа одна дитина;

- доцільною є попередня поінформованість батьків про поняття «Психологічної готовності до школи» (додаток 7), основну мету, зміст

проведення психологічного дослідження з виявлення рівня психологічної готовності дітей до школи, а також форму обговорення результатів. Під час такої зустрічі з батьками необхідно обговорити організаційні моменти (наявність у дітей кольорових олівців, паперу і т.п.);

- обстеження може відбуватися в присутності батьків (виключення становлять тільки деякі методики, наприклад, «Будиночок», «Визначення домінування пізнавального чи ігрового мотивів»). Під час проведення цих методик батьки можуть відволікати дітей або несвідомою реплікою можуть вплинути на вибір дитини), що знімає у дітей і батьків небажане напруження. З іншого боку, це може створювати певні труднощі – батьки часто намагаються підказати, коментувати або оцінювати відповіді дітей. Тут необхідні такт, витримка, аби втримати батьків на позиції спостерігачів. Доцільним є таке місцезнаходження батьків, щоб дитина їх не бачила;

- після закінчення виконання всіх завдань, у разі необхідності, батькам надаються рекомендації щодо оптимального використання літнього періоду (до початку навчання у школі) з метою психологічної підготовки дитини до школи;

- якщо обстеження під час прийому до школи проводиться з метою відбору найбільш розвинутих дітей у класи або школу з ускладненою програмою (йдеться про спеціалізовані навчальні заклади) навчання, процедура має проводитись у присутності невеличкої комісії з учителів (а якщо є можливість, логопеда), які розташовані осторонь від столу, де сидять психолог, дитина і його батьки. Після закінчення обстеження батьків повідомляють, що конкурсна комісія винесе своє рішення за результатами обстеження після того, як співбесіду пройдуть усі діти шкільного віку;

- під час співбесіди з дитиною необхідно встановити дружній контакт, завдання мають носити характер спільної гри, атмосфера гри допомагає майбутнім учням розслабитися, зменшує стресову ситуацію. Особливо це важливо під час індивідуального обстеження дитини психологом. Якщо дитина сором'язлива, невпевнено почувається, необхідно продумати послідовність пропонованих завдань;

- під час проведення тестування найкраще, коли дитина сидить не прямо перед психологом, а дещо збоку (принцип уникнення позиції очі-в-очі);

- категорично забороняються будь-які коментарі або оцінювання з боку експериментаторів, звертання до батьків або колег, присутніх на обстеженні. Більш того, екзаменатор не повинен дозволяти батькам давати будь-які характеристики дитині. Слід також попередити батьків, щоб вони і вдома не робили жодних критичних зауважень дитині щодо її відповідей.

- надаючи рекомендації певній цільовій групі, психолог, дотримуючись принципу «НЕ ЗАШКОДЬ», має бути впевненим, що ця інформація не буде використана проти дитини;

- у разі наявності у дошкільному навчальному закладі дітей з особливими потребами (дитина стоїть на обліку у психоневрологічному диспансері, має психофізіологічні особливості, наявні невідповідність або відхилення у

розвитку дитини т. ін.) психолог може звернутися за консультацією до інших кваліфікованих спеціалістів;

- якщо дитина тривожна, боїться відповідати, з боку експериментатора необхідна емоційна підтримка, аж до того, що можна обійняти, приголубити дитину, висловити впевненість, що вона добре виконає всі справи і завдання;

- під час виконання завдань треба підтримувати дитину, говорити, що вона все робить правильно і добре (незалежно від реального результату). Без такого зворотного зв'язку тривожна дитина може просто мовчати. Слід зауважити, що подібна практика рекомендується у спілкуванні з усіма дітьми, оскільки для них дуже важливі позитивні зауваження на їхні відповіді.

ТЕСТ КУГЛЕРА (для визначення шкільної зрілості)

На аркуші паперу намальовано 7 фігур (Додаток 1), які поступово ускладнюються. Дитині дається завдання змалювати їх як можна точніше.

Папір має бути НЕЛІНОВАНИМ.

Фігура 5 (хрест) має бути виконана 7-річною дитиною (норма). З нею справляються і «зрілі» до навчання діти 6-річного віку.

Невиконання малюнка 5 (хрест) 8-річною дитиною у великій мірі свідчить про затримку розвитку.

Якщо дитина перед вступом у школу (6-7 років) не змогла намалювати фігури 5, 6, 7, то вона до навчання у школі не готова. (Бажано її направити на консультацію до психоневролога).

Фігури розміщені вертикально на одному боці аркуша.

МЕТОДИКА НА ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ТА ЗАПАС ПОВУТОВИХ ЗНАНЬ

1. Як тебе звати? (Назва прізвища замість імені не є помилкою).
2. Скільки тобі років?
3. Як звать твоїх батьків? (називання зменшувальних імен не розглядається як помилка)
4. Як називається місто (село) в якому ти живеш?
5. Як називається вулиця, на якій ти проживаєш?
6. Який у тебе номер будинку, квартири?
7. Яких тварин ти знаєш? Які з них дикі, а які свійські? (правильною є та відповідь, у якій названі не менше двох домашніх тварин)
8. У яку пору року з'являється і в яку пору року опадає листя з дерев?
9. Як називається той час, коли ти просинаєшся; обідаєш; готуєшся до сну?
10. Назви предмети одягу та столові прибори, якими ти користуєшся. (правильна відповідь та, у якій перераховані не менше трьох різних столових приборів)

За правильну відповідь на кожне питання нараховується 1 бал. Максимальна кількість балів за даною методикою становить 10 балів.

Для відповіді на кожне питання дитині відводиться по 30 сек. Відсутність відповіді протягом цього часу вважається за помилку та оцінюється в 0 балів.

ТЕСТ «РОЗФАРБУЙ МАЛЮНОК» (Є.Є. Кравцова)

МЕТА: Визначити рівень розвитку довірливості, як здатності діяти у відповідності до поставленого завдання. Довірливість – важливий компонент психологічної готовності до шкільного навчання. Якщо у дитини ця якість не сформована, вона не в змозі правильно сприйняти навчальне завдання у його специфічному навчальному значенні.

Прийняття учбової задачі є одним з найважливіших умов успішності засвоєння загальних способів учбових дій та формування навчальної діяльності. Прийняття учбової задачі включає в себе два моменти: бажання виконати задачу поставлену педагогом, тобто прийнятність задачі «для себе» (особистісний аспект прийняття задачі) або розуміння того, що треба робити, і що повинно вийти в результаті виконання завдання (когнітивний аспект прийняття задачі).

При цьому важливі наступні варіанти:

- дитина приймає і розуміє задачу, хоче виконувати завдання і розуміє, що треба робити;
- дитина приймає, але не розуміє задачу (хоче виконати, але погано розуміє як треба діяти);
- дитина не приймає і не розуміє задачу (хоч і розуміє, що від неї вимагають, але не хоче виконати, або хоче виконати по-своєму).

Для того, щоб визначити причину недостатнього розвитку уміння сприймати задачу, треба звернути увагу на розвиток мотивів навчальної діяльності (прийняття задачі) і мисленневих здібностей: рівень узагальнення (розуміння задачі).

Показники готовності до навчання в школі:

- 1) прийняття і розуміння дитиною поставлених задач, переважна орієнтація на якість виконання;
- 2) неприйняття чи нерозуміння задач, переважна орієнтація на швидкість виконання завдання без урахування якості, оцінюється як показник неготовності до навчання.

ІНСТРУКЦІЯ: «Розфарбуй картинку так, як у мене. Уважно перевірте себе, чи правильно ви зафарбували, чи схожий ваш малюнок на мій».

Експериментатор кілька секунд демонструє картинку, де попередньо дерево зафарбоване в червоний колір, небо – чорний, сонце – зелене, земля – синя (Додаток 2).

МАТЕРІАЛИ: дві однакові заготовки контурного малюнка, один із яких попередньо зафарбований у нетрадиційні кольори (дерево – червоне, небо – чорне, сонце – зелене, земля – синя).

Інтерпретація результатів тесту «Розфарбуй малюнок» (Є.Є. Кравцова)

Якість виконання завдання	Характер прийняття задачі, бал
<p>I група. Діти із завданням справляються повністю. Коли їх запитують, чи все вони правильно зробили, то діти не просто відповідають, а намагаються аргументувати свої слова: «Тут небо чорне, і у мене теж чорне, значить, правильно».</p>	<p>Приймає і розуміє задачу 3</p>
<p>II група. Формально завдання виконуються неправильно. Діти використовують кольори невідповідні еталону, але коли дорослий починає цікавитися кожним предметом окремо, діти цієї групи помічають свої помилки: «Ой, тут треба було зафарбувати червоним олівцем, а я зеленим».</p>	<p>Приймає, але не розуміє задачу 2</p>
<p>III група. Діти уважно розглядають малюнок, при виконанні завдання частково або повністю розфарбовують предмети на картинці, але не у відповідності з еталоном. При оцінці своїх результатів вони часто розмірковують про доцільність так, а не інакше, розфарбувати малюнок, говорять: «Дерево не червоне, а зелене», «А так не буває» тощо.</p>	<p>Розуміє задачу, але не приймає її 1</p>
<p>VI група. Діти виконують завдання неправильно, вони розфарбовують картинку в ті кольори, які їм подобаються. Коли їх просять порівняти результат із зразком, вони не помічають помилок. Навіть коли їх запитують про кожне зображення окремо («А дерево у тебе на малюнку таке як у мене?»), вони дають стверджувальну відповідь, інколи навіть не глянувши на малюнок.</p>	<p>Не приймає і не розуміє задачу 0</p>

МЕТОДИКА «ПОСЛІДОВНІСТЬ ПОДІЙ»

(Методика призначена для дослідження рівня розвитку логічного мислення, мовлення та здатності до узагальнень.)

У якості експериментального матеріалу використовуються три сюжетні картинки, (Додаток 3), які пропонуються дитині, яку обстежують, у неправильній послідовності. Дитина має зрозуміти сюжет, вибудувати правильну послідовність подій та скласти за картинками розповідь, що неможливо без достатнього розвитку логічного мислення та здатності до узагальнень. Усна розповідь показує рівень розвитку мовлення майбутнього першокласника: як він будує фрази, чи вільно володіє мовою, який його активний словниковий запас, тощо.

ІНСТРУКЦІЯ: «Подивись, перед тобою лежать картинки, на яких намальована якась подія. Порядок картинок переплутаний, і тобі потрібно здогадатись, як їх поміняти місцями, щоб стало зрозуміло, що намалював художник. Подумай, переклади картинки, як ти вважаєш за потрібне, а потім розкажи за ними нам розповідь про ту подію, яка тут зображена».

Завдання складається із двох частин:

- 1) викладання послідовності картинок;
- 2) усна розповідь за ними.

Бувають випадки, коли при неправильно викладеній послідовності малюнків дитина складає логічну версію розповіді. Таке виконання завдання розглядається як добре.

Якщо дошкільник правильно визначив послідовність, але не зміг скласти гарної розповіді, то бажано поставити йому кілька питань, щоб уточнити причину труднощів. Так, дитина може інтуїтивно розуміти зміст намальованого на картинці, але їй не вистачає конкретних знань для пояснення того, що вона бачить.

Буває, що майбутньому першокласнику не вистачає словникового запасу для пояснення. Складання розповіді за допомогою питань оцінюється як виконання завдання на середньому рівні. Якщо дитина правильно визначила послідовність, але не змогла скласти розповіді навіть після додаткових питань, то таке виконання завдання оцінюється як незадовільне. (Особливо слід розглядати випадки, коли мовчання дитини обумовлюється особистісними причинами: страх спілкування з незнайомими людьми, боязнь допустити помилку, яскраво виражена невпевненість у своїх силах, тощо).

Вважається, що дитина не справилася із виконанням завдань, якщо:

- не змогла викласти послідовно картинки та відмовилася від розповіді;
- по викладених нею самою картинках у певній послідовності склала нелогічну розповідь;
- послідовність картинок не відповідає розповіді (за виключенням тих випадків, коли дитина після додаткового питання дорослого міняє послідовність, не відповідну розповіді);
- кожна картинка описується у розповіді окремо, сама по собі, не пов'язана з іншими – в результаті розповідь не вийшла цілісною;

– на кожному малюнку просто перераховуються окремі предмети.

Якщо психолог стикається із феноменами, описаними у 4-ому і 5-ому пунктах, то необхідна детальна перевірка інтелектуальних здатностей дитини, оскільки є неможливість пов'язати події воєдино (4), а тим паче поєднати окремі предмети на одній картинці у цілісну композицію (5). Це може свідчити про відсутність узагальнення, що у віці 6-7 років, за даними патопсихологів, спостерігається у випадку затримки психічного розвитку.

Погано розвинуте мовлення дитини обумовлюється різними причинами, однією із яких є слабкий розвиток фонематичного слуху. Нерозрізнення фонем призводить до того, що дитина неправильно вимовляє слова, а затим неправильно пише.

«МАЛЮНОК ФІГУРИ ЛЮДИНИ»

Ця відома методика дасть змогу виявити рівень сформованості образного мислення, тобто створення образу за допомогою упорядкованості зорових вражень, виокремлення найбільш суттєвих особливостей предмета. Адже досягнення високого рівня сформованості образного мислення – найзначніший підсумок інтелектуального розвитку дошкільника. Роль образного мислення у пізнанні важко переоцінити. Багато типів інтелектуальних задач вирішуються образно. До таких задач відносяться, у першу чергу, ті, які потребують орієнтації у просторовій структурі предмета або у просторовому розміщенні кількох предметів. Крім того, образні уявлення, поряд з іншими мисленнєвими механізмами, можуть брати участь у вирішенні інших, причому найрізноманітніших задач. Вони сприяють розумінню умови задачі, співвіднесенню їх з реальністю, а затим – контролю за правильністю рішення.

Недостатній розвиток образних уявлень може призвести до формалізму у засвоєнні знань, відриву від дійсності, а часто – і до неправильного рішення.

Рівень виконання завдання свідчить про ступінь активності, «оперативності» та самостійності наочно-образного мислення, орієнтації у просторовій структурі предмета чи у просторовому розміщенні декількох предметів; рівень розвитку тонкої моторики; особистісні особливості.

ІНСТРУКЦІЯ: При виконанні цього завдання дається така інструкція: «Намалюй тут, на чистому аркуші паперу якого-небудь чоловіка, дядю, так, як умієш». Можна підбадьорити дитину, якщо вона невпевнена. На питання, чи можна малювати «тьотю», «принцесу» і т. п. необхідно наголосити, що всі малюють чоловіка. Діти часто ставлять багато додаткових питань – на них краще відповісти: «Малюй так, як умієш».

МАТЕРІАЛИ: Простий олівець, нелінований аркуш паперу, формату А-4.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (Додаток 4):

– 1 БАЛ – фігура має голову, тулуб, кінцівки. Голова з тулубом з'єднана за допомогою шиї, і вона не більша за тулуб. На голові волосся (або його закриває шапка чи капелюх) і вуха, на обличчі – очі, ніс і рот. Руки закінчуються кистю з п'ятьма пальцями. Ноги внизу зігнуті. Одяг чоловічий. Фігура намальована з використанням так званого синтетичного способу;

– 2 БАЛІ – виконання всіх вимог на 5 балів, крім синтетичного способу зображення. Три недостатні частини (шия, волосся, один палець, але не частина обличчя) можуть бути виключені з вимог, якщо це компенсується синтетичним способом зображення;

– 3 БАЛІ – малюнок повинен мати голову, тулуб і кінцівки. Руки чи ноги намальовані подвійною лінією. Допускається недомальовування шиї, вух, волосся, одягу, пальців і ступні;

– 4 БАЛІ – примітивний малюнок з тулубом. Кінцівки (досить однієї пари) зображені лише простими лініями;

– 5 БАЛІВ – бракує чіткого зображення тулуба чи обох кінцівок.

МЕТОДИКА «ЧЕТВЕРТИЙ ЗАЙВИЙ»

Основи логічного мислення, які формуються до часу вступу у школу, базуються на розвиткові наочно-образного мислення та є природним його продовженням. Систематизація образних уявлень та відображення у них суттєвих закономірностей та співвідношень усередині різних областей дійсності – перехідна сходинка до логічного мислення. Інше джерело дитячої логіки – формування наочно-схематичного мислення. В узагальнених, схематизованих образних уявленнях виокремлюються основні властивості об'єктів та встановлюються значимі взаємозв'язки між ними.

Недостатня розчленованість образних та понятійних характеристик об'єктів у мисленні дитини призводить до частих труднощів у засвоєнні навчального матеріалу. Наприклад, якщо дитина при слові «сантиметр» не може позбутися образного уявлення маминого сантиметра, яким користуються для пошиття одягу, то всі пояснення учителя дитина сприйматиме через призму такого уявлення, це заважатиме їй зрозуміти зміст уроку.

Перевірку сформованості основ словесно-логічного мислення бажано будувати на основі поєднання чисто словесних завдань із завданнями, виконання яких передбачає дії з наочним матеріалом.

Досліджується рівень узагальнень, логічна обґрунтованість і чіткість формулювань, активність, можливість формування і використання узагальнених уявлень.

Для діагностування потрібно 10 карток (Додаток 5), побудованих за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття. Предмети та їхнє призначення повинні відповідати звичайному рівню обізнаності дітей шестирічного віку.

Техніка проведення. Дитині показують картку із зображенням 4-х предметів і просять назвати їх. Після чого ставиться питання: «Подивись уважно і скажи, який тут предмет зайвий і чому? Який не підходить? Чому? А які 3 з них мають щось спільне?».

Коли роботу з усіма 10 картками завершено, слід приступати до аналізу. Готуючи картки, доцільно передбачити 4-5 таких, де б за кольором контрастували не зайві предмети, а ті, що входять до складу поняття (наприклад, картка з таким зображенням: груша, слива, яблуко, морквина. Слива за кольором виділяється, але це не суттєва ознака). Такі завдання дають

можливість визначити, наскільки діти оперують суттєвими ознаками, відштовхуючись від несуттєвих і контрастних.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ:

Висока готовність мислення, коли 7-10 карток пояснюються з використанням двох родових понять (зайва рибка, бо це риби, а решта – одяг), 3-4 картки включають тільки одне родове поняття (зайва лопата, бо решта – посуд).

Достатня готовність мислення 7-10 карток пояснюються через одне родове поняття (зайва лопата, бо це інвентар), або половина з двома родовими поняттями, а половина – з одним.

Низька готовність – коли в 7-10 картках тільки називається зайвий предмет без пояснень. Або виділяється предмет за неістотними ознаками (зразок картки: зайва риба, бо вона жива; або зайвий бантик, бо він червоний).

Діти із затримкою психічного розвитку потребують ряду додаткових запитань для обґрунтування: «Чому цей предмет зайвий? Яким одним словом можна назвати 3 предмети? Який до цих трьох предметів не підходить? Чому ти так вважаєш?»

НАВЧАЛЬНА МОТИВАЦІЯ (автор М. Гінзбург) (Розроблено в 1988 р. М.Р.Гінзбург. Експериментальні матеріали і система оцінок – у 1993 р. І.Ю. Пахомовою і Р.В. Овчаровою).

ОБЛАДНАННЯ: 6 карток зі схематичним зображенням фігур, бланк фіксації поточного результату (Додаток 6).

ІНСТРУКЦІЯ: «Зараз я прочитаю тобі розповідь. Послухай:

«Хлопчики і дівчатка розмовляли про школу. Перший хлопчик сказав: «Я ходжу до школи, тому що мене примушує моя мама. А якби не мама, то я б у школу не ходив». (На стіл перед дитиною викладається картка №1 (зовнішній мотив)).

Другий хлопчик сказав: «Я ходжу до школи тому, що мені подобається вчитися, подобається робити уроки. Навіть якби школи не було, я б однаково вчився». (Викладається картка №2 (навчальний мотив)).

Третій хлопчик сказав: «Я ходжу до школи, тому що там весело і багато дітей, із якими можна гратися». (Викладається картка № 3 (ігровий мотив)).

Четвертий хлопчик сказав: «Я ходжу до школи, тому що хочу бути великим. Коли я у школі, я почуваюся дорослим, а до школи я був маленьким». (Викладається картка № 4 (позиційний мотив)).

П'ятий хлопчик сказав: «Я ходжу до школи, тому що потрібно вчитися. Без навчання ніякої справи не зробиш, а вивчишся – і можеш стати ким захочеш». (Викладається картка № 5 (соціальний мотив)).

Шостий хлопчик сказав: «Я ходжу до школи, тому що одержую там хороші бали». (Викладається картка № 6 (мотив одержання балу)).

А тепер подумай і дай відповіді:

- Як по-твоєму, хто з них має рацію? Чому?
- З ким із них ти хотів би разом гратися? Чому?

– З ким із них ти хотів би разом учитися? Чому?

Дитина послідовно здійснює три вибори, при цьому вказує на відповідну картинку і пояснює її. Якщо дитина дає не чіткі пояснення, їй ставиться контрольне запитання: “А що цей хлопчик сказав?”

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТУ:

Вибір дитини фіксується у протоколі проміжного результату № 1.

Зовнішній мотив – 0 балів; позиційний мотив – 3 бали; навчальний мотив – 5 балів, соціальний мотив – 4 бали; ігровий мотив – 1 бал; оцінка – 2 бали.

Контрольний вибір додає до загальної суми кількість балів відповідного вибору.

Домінуюча мотивація діагностується найбільшою кількістю балів. Дитина може керуватися й іншими мотивами. Про несформованість мотивації навчання свідчить відсутність переваг, тобто різні підходи у всіх ситуаціях.

БЛАНК ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ПРОМІЖНИХ ПРОТОКОЛІВ Навчальна мотивація (автор М.Гінзбург)

Вибори	Мотиви					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
I Вибір						
II Вибір						
III Вибір						
Контрольний вибір						

Визначення рівня біологічної зрілості

Процес адаптації до школи проходить у коротший термін і з меншим напруженням фізіологічних функцій у дітей, біологічний вік яких відповідає фактичному або випереджає його порівняно з дітьми, котрі за рівнем біологічного розвитку відстають від фактичного віку.

Надзвичайно важливе значення для адаптації до школи має фізичний розвиток дитини. Серед дітей з гармонійним фізичним розвитком перебіг процесу адаптації сприятливіший, ніж у дітей із дисгармонійним фізичним розвитком.

Тому важливо знати середні показники фізичного розвитку і враховувати їх в організації навчально-виховного процесу (таблиця 5). У таблиці 5 представлені середні показники фізичного розвитку дітей дошкільного віку, отримані в результаті обстеження дітей протягом 1999-2002 рр. (Еременко Г. М., Полька Н. С, Братусь В. В.).

Показники фізичного розвитку дітей, що свідчать про «шкільну зрілість»

Вік дитини	Кількість постійних зубів	Зріст в сантиметрах		Вага в кілограмах	
		хлопчики	дівчатка	хлопчики	дівчатка
5-6 років	1-6	111-121	111-120	19,7-24,1	19,0-23,6
6-7 років	3-8	111,6-126	115,8124,7	21,3-24,2	21,2-24,5

Готовність до школи передбачає вивчення рівня розвитку таких функцій та систем: вищої нервової діяльності, другої сигнальної системи, моторики, фонетики.

Для проведення обстежень користуються такими методиками, що характеризують стан вищевказаних функцій та систем:

- 1) сумарний бал за виконання тесту Керна-Ірасека;
- 2) результати виконання тесту Озерецького (вирізання кола);
- 3) наявність дефекту звуковимови;

4) словесно-асоціативний експеримент (відсоток неадекватних реакцій на словесні подразники).

Використання даних методик дає загальне уявлення про рівень розумової зрілості дитини, показниками якої є диференційоване сприймання, довільна увага, аналітичне мислення, а також про ступінь зрілості моторики, сприймання предметів і проявів реального світу, мислення тощо.

Для встановлення чистоти мови дитині пропонують назвати послідовно голосно за малюнками (картинками) предмети, в назві яких зустрічаються звуки, що належать до таких груп:

- 1) сонорні: [Р] — тверде та м'яке, [Л] – тверде та м'яке;
- 2) свистячі: [С] — тверде та м'яке, [З] – тверде та м'яке;
- 3) шиплячі: [Ж, Ш, Ч, ШЧ].

Спадкові дефекти звуковимови у дітей, котрі обстежуються, не враховують.

Правильне вимовляння всіх звуків (0 балів) указує на готовність цієї функції до виконання шкільних вимог та позначається знаком «+»

Наявність дефектів у звуковикові 1, 2, 3 звуків або груп звуків свідчить про недостатню готовність до навчання у школі і позначається знаком «-».

Тест Озерецького

(дає уявлення про розвиток дрібної моторики кисті)

Дитині пояснюють, що їй необхідно вирізати ножицями коло по середній потовщеній (1 мм) лінії, діаметр якого 50 мм. Роботу слід виконувати правою рукою. Після того, як дошкільник дорізав до товстої лінії, фіксують час, за який він вирізав коло.

Робота має бути виконана за 1 хв. Протягом цього часу має бути вирізано не менше ніж 2/3 кола.

Оцінка результатів у балах:

- 1 бал – виконання тесту з першого разу;
- 2 бали – виконання тесту за другою спробою;
- 3 бали – невиконання тесту.

Оцінка 1-2 бали свідчить про високий рівень розвитку моторики, достатній для виконання вимог школи.

При вступі до школи організм пристосовується до комплексу шкільних факторів, мобілізуючи систему адаптаційних реакцій.

За змінами, що відбуваються в організмі дітей, можна оцінити ступінь і темпи адаптації. Згідно із спостереженнями Н. В. Антропової, Ф. С. Меерсона, у період адаптації до школи спостерігається зниження темпів наростання маси тіла, що пов'язано з розпадом білка та зниженням його синтезу. 24 % першокласників на кінець навчального року мають зниження маси тіла.

Деякі дослідники (Н. В. Антрогіова, А. Г. Хрипкова) відзначають нестійкість розумової працездатності, розвиток втоми після уроків. У частини школярів, які мають труднощі в процесі адаптації, спостерігаються деякий час хороші показники працездатності, але згодом відбувається їх зниження, що супроводжується погіршенням функціонального стану організму, успішності та навчальної активності, відсутністю зростання маси тіла, скаргами на погане самопочуття, головний біль, нездужання тощо. На кінець навчального року стан здоров'я цих дітей погіршується. Від початку до кінця навчального року у дітей, що були віднесені до групи неадаптованих, реєструвалися астеничні реакції. Це підтверджує зв'язок між перебігом адаптації до школи і психічним здоров'ям школярів.

Оцінка біологічного віку дитини

Пропорції тіла та темпи росту. Це найпростіший, але приблизний спосіб оцінки біологічного віку. У якості критеріїв використовуються не просто показники росту та ваги дитини (так звані високі та недостатні показники самі по собі ще не говорять про зрілість організму), а, перш за все, пропорції тіла, які враховують співвідношення окремих його частин – голови, тулуба, кінцівок.

Більш точне уявлення про ступінь біологічного дозрівання організму дають показники зміни пропорцій у періоди так званих зростових стрибків.

Так, у дошкільному віці (5-6 років) діти переживають напівзростовий стрибок, який є суттєвим показником зрілості організму.

Для того, щоб визначити, чи дитина пройшла цей важливий етап, можна в наступний тест:

«Філіпінський тест»

Попросіть дитину дістати правою рукою ліве вухо, провівши руку через голову. Успішність виконання цього завдання дитиною показує ступінь розвитку кістяка, рівень дозрівання нервової системи, здатність головного мозку сприймати і переробляти інформацію.

Фізіологами і гігієністами доведено, що коли дитина починає відвідувати школу до того, як у неї пройшов напівзростовий стрибок, це негативно позначається на її здоров'ї, особливо на психічному, та рідко приносить успіхи у навчанні.

Кісткова зрілість

Окостеніння кістяка проходить певні стадії. Це більш точний спосіб визначення біологічного дозрівання. Зазвичай перевіряють ступінь окостеніння кістяка лівої руки дитини. Їй пропонують покласти руку на стіл долонею вниз і по черзі піднімати пальці над столом, не відриваючи кисті від поверхні. Після цього виконати наступне завдання: повторити за дорослим двома руками вправи «Перемога» і «Ріжки».

«Перемога» – стиснути в кулак усі пальці, крім вказівного і середнього.

«Ріжки» – стиснути в кулак усі пальці, крім мізинця і вказівного.

Запропонуйте дитині виконати ці вправи до 5 разів по черзі. Якщо стадії окостеніння проходять нормально, дитина справляється із цим завданням.

У випадках утруднення визначення кісткового віку необхідно звернутися за допомогою до фахівців (зробити рентгенограму кисті й зап'ястя лівої руки, одержати необхідну консультацію).

Зубний вік

Молочні, а потім постійні зуби з'являються у людини у певному порядку та у певні терміни.

Якщо підрахувати кількість зубів, які прорізалися (змінювалися), та зіставити цю величину зі стандартами, можна оцінити так званий зубний вік.

Зубний вік доцільно визначати у 2 роки (мають з'явитися всі молочні зуби) та 6 років (іде процес зміни молочних зубів на постійні).

Із практики використання цього тесту вважається достатнім для початку навчання у школі зміна 4 молочних зубів.

Зрілість кори головного мозку: (функціонування тім'яно-потиличних відділів).

Тест «Руки» (М. Безрукіх, С. Єфімова)

Сядьте за стіл напроти дитини. Попросіть простягти вам одну руку. Закрийте від дитини долоню та пальці цієї руки своєю. Другою рукою торкайтеся до пальців простягнутої руки дитини. Попросіть її показати на другій руці той палець, до якого ви торкаєтеся та який закритий від очей дитини.

Вікові нормативи:

- трирічна дитина правильно визначає великий палець;
- п'ятирічна дитина відрізняє великий палець та мізинець;

- шестирічна дитина вільно визначає великий палець, мізинець та вказівний.

Інтерпретація результатів

Низький рівень: дитина не пройшла напівростовий стрибок, не може виконати завдання «Ріжки-Перемога», молочні зуби не хитаються, розрізняє лише великий палець та мізинець.

Середній рівень: дитина пройшла напівростовий стрибок, завдання «Ріжки-Перемога» виконує після другого пояснення та із другої спроби, іде заміна 2-х молочних зубів, розрізняє великий палець та мізинець.

Достатній рівень: дитина пройшла напівростовий стрибок, завдання «Ріжки-Перемога» виконує без помилок з першої спроби, іде заміна 4-х молочних зубів, розрізняє великий палець, вказівний та мізинець.

Високий рівень: дитина пройшла напівростовий стрибок, легко виконує завдання «Ріжки-Перемога», закінчена заміна 4-х молочних зубів, впевнено розрізняє великий палець, вказівний та мізинець.

Карта-спостереження за особливостями розвитку дитини дошкільного віку (Н.Гуткіна)

ПІБ дитини _____

Вік дитини _____

ПІБ вихователя _____

Заклад освіти _____

№ з/п	Показники поведінки (розвитку)	Відсутні	Незначні ознаки	Ознаки явно виражені
		0	1	2
I	Ставлення батьків			
1.	Дитина неохайна. Батьки не приділяють значення одягу.			
2.	Батьки не цікавляться життям групи та потребами дитячого закладу			
3.	Батьки мало спілкуються із вихователями, не приділяють достатньої уваги дитині.			
	Сума балів по I групі показників			
II	Поведінка у групі			
4.	Повільний, не одразу розуміє вимоги вихователя.			
5.	Не дотримується розпорядку дня групи.			
6.	Невпевнений. Часто хвилюється			

7.	Рухливий. багаторазового повторення вказівок	Потребує			
III	Гра та спілкування із дітьми				
8.	Переваги надає грі відособлено.				
9.	Конфліктує з оточуючими.				
10.	Не вміє підтримати гру.				
11.	Не грається, а увесь час чекає батьків.				
	Сума балів по III групі показників				
IV	Соціально-побутові навички та орієнтація у навколишньому середовищі				
12.	Недостатній багаж знань про оточуючий світ.				
13.	Погано орієнтується у поняттях «дні тижня», «пори року», «час доби» і т. п.				
14.	Слабо володіє соціально-побутовими навичками (їжа, одягання, охайність і т. п.)				
15.	Не вловлює причинно-наслідкові зв'язки між явищами (що із чого слідує).				
	Сума балів по IV групі показників				
V	Темпові характеристики діяльності				
16.	Повільний, але посидючий.				
17.	Темп роботи нерівномірний.				
18.	Працює повільно і не уважно				
19.	Темп роботи швидкий, але працює хаотично і не уважно.				
	Сума балів по V групі показників				
VI	Ставлення до занять та успішність				
20.	Нездатний контролювати свою діяльність. Потребує постійної уваги педагога.				
21.	Важко засвоює нові знання.				

22.	Непосидючий, не доводить почату справу до кінця.			
23.	Заважає педагогу та іншим дітям на заняттях.			
	Сума балів по VI групі показників			
VII	Мовленнєвий розвиток			
24.	Мовлення не зрозуміле, наявні труднощі у вимові.			
25.	Словниковий запас бідний.			
26.	Існують порушення граматичної будови мови.			
27.	Розмовляє мало, виражені труднощі переказування, намагається говорити односкладово.			
	Сума балів по VII групі показників			
VIII	Фізичний розвиток			
28.	Недостатньо розвинутий фізично.			
29.	Швидко втомлюється, виснажується.			
30.	Часто не відвідує дитячий садок через хвороби			
31.	Погано їсть, неспокійно спить удень.			
	Сума балів по VIII групі показників			
IX	Моторний розвиток			
32.	Погано розвинута моторика рук.			
33.	Порушена загальна координація. Незграбний			
34.	Повільний у рухах.			
35.	Працює лівою рукою.			
	Сума балів по IX групі показників			

ДОДАТКИ

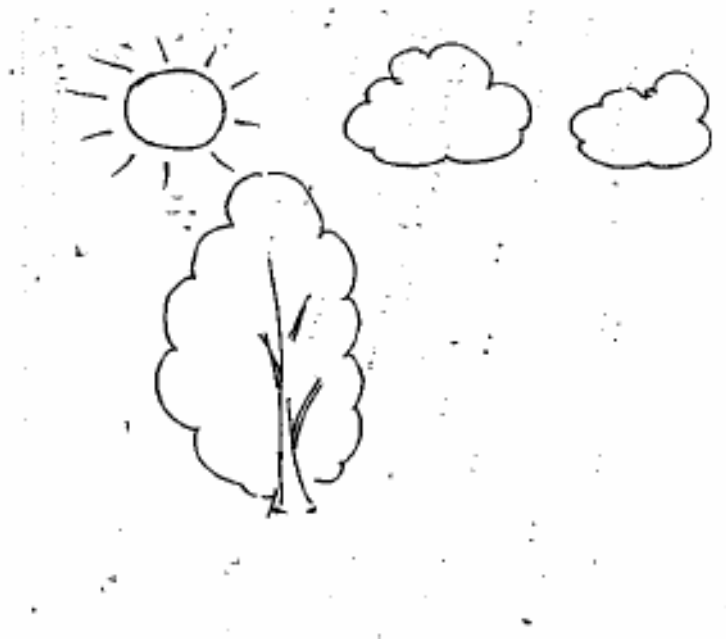
Додаток 1

Стимульний матеріал до тесту Куглера

Додаток 2

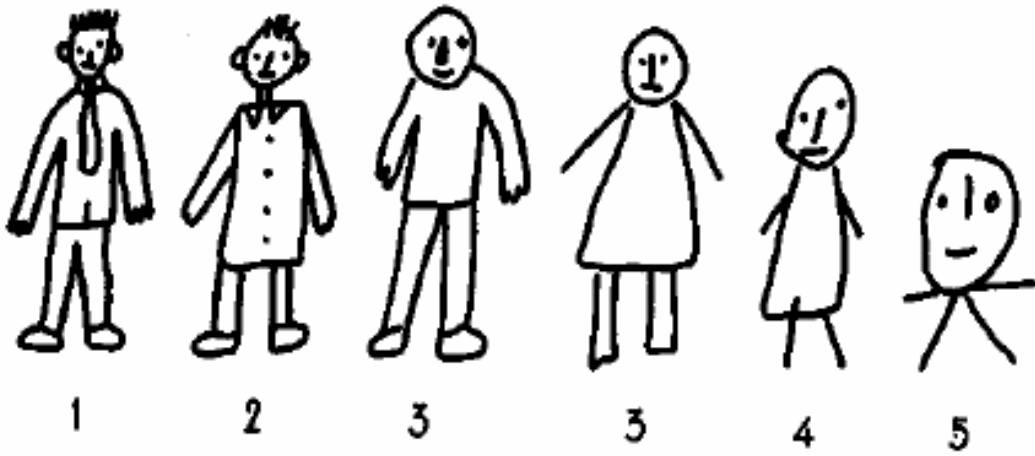
**Стимульний матеріал до тесту «РОЗФАРБУЙ МАЛЮНОК»
(Є.Є. Кравцова)**

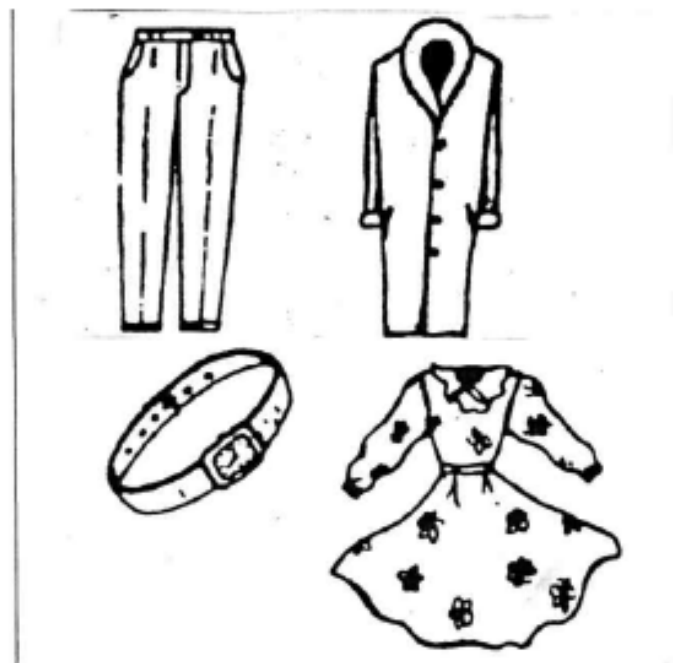
Стимульний матеріал до методики «Послідовність подій»

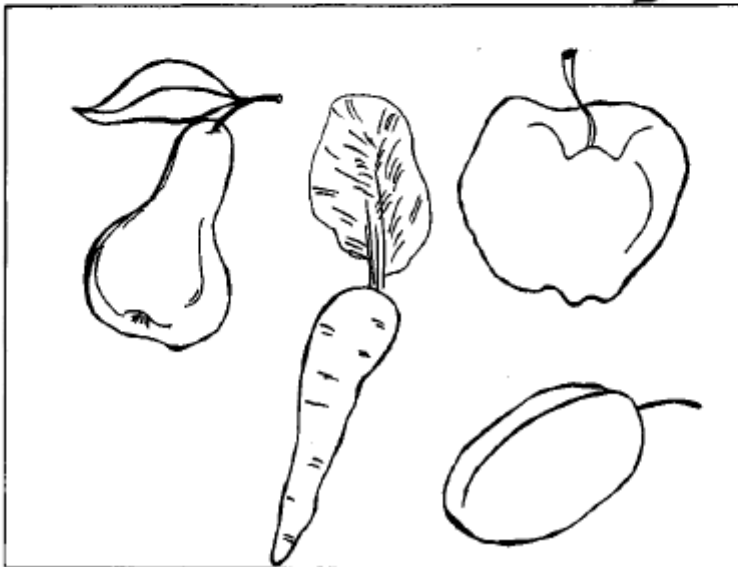
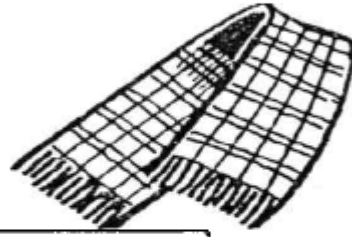
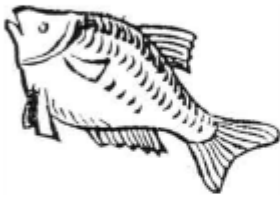

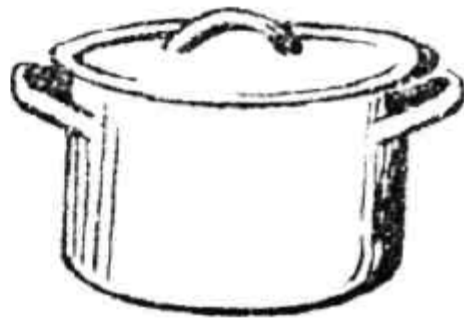
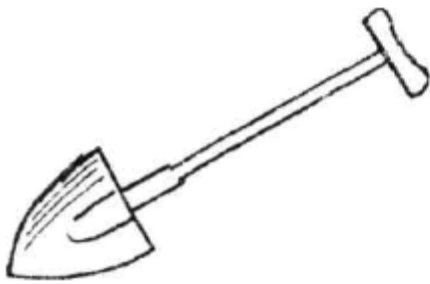
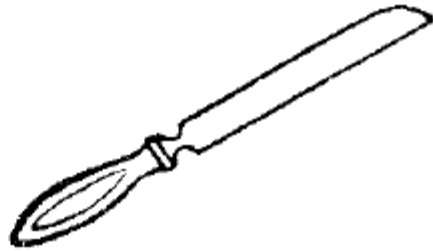
Малюнок фігури людини

Стимульний матеріал до методики «Четвертий зайвий»

Стимульний матеріал до методики «Навчальна мотивація»
(автор М.Гінзбург)

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

Мал. 5

Мал. 6

Список використаних джерел:

1. Венгер, А.Л. Психологическое консультирование и диагностика: практическое руководство / А. Л. Венгер. Часть 1. – М.: Генезис, 2001. – 160 с.
2. Єсіп, О. Психологічна служба в ДНЗ: семінар-тренінг для практичних психологів і методистів / О. Єсіп // Психолог. Шкільний світ. – 2008. – № 22/24. – С. 16-19.
3. Кандиба, Т. Адаптація дошкільників до умов ДНЗ: корекційно-розвивальне заняття / Т. Кандиба // Психолог. Шкільний світ. – 2008. – № 22/24. – С. 20-21.
4. Карабаєва, І. І. Наука – практиці: інтерактивні методи в роботі практичного психолога / І. І. Карабаєва // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 28-38.
5. Колесіна Т. Діагностика і корекція психічного розвитку дітей / Тетяна Колесіна // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 30–3; № 6. – С. 40–43. – (Превентивне виховання).
6. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навч. посібник / С. Б. Кузікова. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. – 384 с.
7. Лахтадир О. М. Робота психолога ДНЗ з дітьми раннього та молодшого дошкільного віку / О. М. Лахтадир // Психологічна газета. – 2010. – № 8. – С. 11-20.
8. Мартинюк Н. Пізнай свою природу – і ти пізнаєш істину: тренінгове заняття для вихователів дитячого садка / Н. Мартинюк // Психолог. Шкільний світ. – 2009. – № 42/43. – С. 30-31.
9. Обухівська А. Сучасна діяльність психолого-медико-педагогічних консультацій / А. Обухівська, В. Луценко // Дошкільне виховання. – 2010. – № 6. – С. 13-20.
10. Развитие общения дошкольников со сверстниками / под ред. А. Г. Рузской. – М.: Педагогика, 1989. – 216 с.
11. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания / под ред. Л. А. Венгера. – М., 1986. – 224 с.
12. Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2006. – 479 с.
13. Слободчиков В. И. Антропологический поход к решению проблемы психологического здоров'я детей / В. И. Слободчиков, А. В. Шувалов // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С. 91-105.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Підписано до друку 13.06.2019 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Друк – принтер. Тираж 100 прим.
Зам. № 316

КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика Перспективна, 39/63,
Кропивницький, 25006

Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення освітнього
процесу КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», вул. Велика Перспективна,
39/63, Кропивницький, 25006